

Socioecologia i sostenibilitat

Ramon Folch

ELS FETS I LA REALITAT

L'experiment és fàcil i extremament il·lustratiu. Consisteix a situar-se a qualsevol punt d'una plaça o d'un edifici determinat i fer unes quantes fotos, en direccions i moments diversos; després, repetir l'operació des d'un parell de punts més; i, finalment, comparar les fotos. Se sol identificar el lloc, és clar, però totes les fotos són diferents, molt diferents segons com. Es fa evident que el punt i el moment d'observació són determinants. Apareixen components diferents a cada foto i fins i tot els elements comuns s'hi veuen de manera diversa, des d'un altre angle, relacionats amb unes altres coses, rejerarquitzats respecte d'altres plans igualment compartits i semblantment reubicats. L'experiment és un anamorfisme de la realitat perceptiva. Més ben dit: és un fragment de la realitat mateixa.

«Els fets són els fets, però la realitat és la percepció que en tenim.» L'observació és d'Albert Einstein. La realitat és la percepció dels fets. Els fets queden retinguts

en la sèrie fotogràfica, però cap foto no és igual a l'altra. Quantes realitats hi ha a la mateixa plaça retratada? Tantes com observadors i moments. Però solem confondre la intemporalitat dels elements estàtics amb una pretesa unicitat de la cosa fotografiada. La confusió ens duu a creure que la idea precisa de la nostra percepció dels fets s'identifica amb la descripció unívoca de la realitat, d'una única suposada realitat objectiva. Arribats aquí, la discrepància entre observadors està servida.

La sectorialització del coneixement afegeix complexitat al tema. Fa que les càmeres amb què prenem les fotos no siguin tampoc iguals. L'especialització no és un objectiu de la ciència, sinó una limitació dels científics. Però els científics especialitzats —és a dir, la gran majoria— perceben el seu limitat coneixement sectorial com un valor afegit, fins al punt que recelen del coneixement dels altres, que troben esbiaixat o insuficient, sense adonar-se que és aquest el seu mateix cas. L'abast del coneixement és cada dia més gran i l'enciclopedisme fa dècades, potser segles, que ha esdevingut utòpic. Utòpic, però no pas indesitjable. L'enciclopedisme continua essent la condició ideal del coneixedor, però uns mínims nivells d'especialització són l'únic horitzó possible. L'especialització no passa de limitació obligada, una limitació que l'especialista sol confondre amb la solidesa.

Ramon Folch (Barcelona, 1946) és doctor en Biologia i socioecòleg. Actualment és director general d'ERF, i president del Consell Social de la Universitat Politècnica de Catalunya. És autor, entre altres, de *Diccionari de socioecologia* (1999) i *L'energia en l'horitzó del 2030* (2005). Ha dirigit la *Història natural dels Països Catalans* (16 vols.).

Tor plegat no són qüestions epistemo-lògicament menors. Al contrari, són capitals, perquè el discurs sociocientífic es basa en les realitats inventariades. Els fets són a penes matèria primera. El veritable relat es construeix amb les realitats percebudes, tantes com observadors.

APRENDRE ÉS CANVIAR

Els fonamentalismes neguen aquestes evidències. Més ben dit: ni se les plantegen. Els fonamentalismes reiteren l'observació unidireccional d'uns determinats fets estàtics, sempre els mateixos, observació que eleven a la condició d'única veritat. És una manera molt pobra de mirar, naturalment. Per als fonamentalistes, la realitat és una cosa preestablerta, sovint compilada en alguna escriptura més o menys revelada de la qual només cal ser el zelador o, com a molt, l'exegeta. Els fonamentalistes consideren molts pocs fets i sempre mirats de la mateixa manera. Recorren tautològicament els mateixos espais una i mil vegades fins a fer de la cacofonia intel·lectual la seva pretesa coherència. El cas és que no són coherents, sinó redundants.

El fonamentalista no aprèn. Per definició. Aprendre comporta canviar. El canvi és l'expressió de la coherència amb una actitud oberta i receptiva. Les persones que no canvien no denoten necessàriament coherència. Sovint denoten incapacitat. Incapacitat per a aprendre dels errors o, simplement, de les noves provocacions de la realitat canviant. Una incapacitat que, de tan pregona, es disfressa sovint de virtut, única manera de veure vici en la ductilitat d'aquells que aprenen.

Aprendre comporta modificar els partits presos. És més còmode ratificar-s'hi (en nom de la pretesa coherència, naturalment). Així, la idea vuitcentista de l'empresari egoista i cruel que explota un proletariat bo i solidari continua proporcionant comoditat mental a certs analistes. Els fets han canviat molt en dos segles, però les percepcions esbiaixades pels filtres del prejudici generen realitats oníriques que impedeixen veure els fets reals. Avui dia hi ha grandesa i misèria tant en els burgesos com en els proletaris, suposant que estigui clara la frontera entre uns i altres. Per inèrcia mental, els fonamentalistes traslladen el rebuig històric envers l'egoisme burgès a tota l'activitat empresarial moderna. El cas és que actualment hi ha més creativitat i sentit de la responsabilitat entre els empresaris de nou encuny —molts dels quals són nets de proletari— que entre determinats sectors assalariats hiperprotegits, de drets adquirits intocables i obligacions vaporoses. Però el fonamentalisme vol que, si hi ha problemes socials o ambientals, necessàriament en siguin culpables els sectors malvats de tota la vida. No cal dir que els fonamentalistes de l'altra banda, a partir de la mateixa actitud encastellada, arriben a conclusions inverses i igualment simplistes.

Les idees sostenibilistes neixen en aquest moment perceptiu tan confús. Bé que arrenquen de diversos àmbits socials, han arrelat amb especial força en els sectors ambientalistes. El sostenibilisme es fonamenta en el conegut triangle ambient-societat-economia, però als ulls de molts representa encara una nova versió de l'ecologisme. No és així. De fet, el fonamentalisme ecologista topa cada cop més violentament amb l'holisme sostenibilista. Per contra, l'ecologisme

més avançat i dúctil s'expressa avui dia de manera quasi exclusiva a través del sostenibilisme. Podria dir-se que l'ecologisme capaç d'aprendre considera cada vegada més fets en la seva matriu perceptiva, la qual cosa l'allunya de l'ecologisme profund que, d'acord amb l'expressió del seu principal ideòleg, «pensa com una muntanya». Les muntanyes ni perceben, ni pensen.

S'hagi arribat al sostenibilisme a través de la reflexió ambiental, a través de les consideracions sociològiques o a través de les constatacions econòmiques, s'acaba imposant entre els seus seguidors el pensament global. És per això que el sostenibilisme, que és holista, polièdric i globalitzador, es presenta com una nova dimensió cultural.

LA NOVA CULTURA SOSTENIBILISTA

El concepte «nova cultura» ha fet fortuna. En poc temps ens hem acostumat a parlar de la nova cultura de l'aigua, de la nova cultura de l'energia, etc. Segurament hauríem de dir-ne noves subcultures de la nova cultura de la sostenibilitat. En efecte, són desenvolupaments sectorials reeixits, nascuts a l'ombra d'un desencadenant potent, que només prenen sentit ple en el marc d'un context més global, el de la cultura sostenibilista.

En la història de la humanitat no hi ha hagut tants ordres culturals com això. Un ordre cultural és si fa no fa una matriu de valors que jerarquitzava objectius i prioritats, de forma que genera una concreta manera d'entendre la vida. El concepte de sostenibilitat, en incorporar la diacronia en les opcions sincròniques (el futur es gestiona amb les opcions del present), trasbalsa

l'ordre social i econòmic que ha vigit durant segles i, doncs, mereix plenament el qualificatiu de nova cultura. Aquestes coses només passen de tant en tant.

La nova cultura sostenibilista suposa un gran trasbals, en efecte. Representa que els nostres actes han de ser compatibles amb la gestió sincrònica de l'espai global i amb la gestió diacrònica de la realitat futura. La sostenibilitat canvia radicalment l'escala espacial i temporal de les actuacions, de manera que internalitza conseqüències fins ara no tingudes en compte. Això no té gran cosa a veure amb suposats equilibris i harmonies de natures pretesament sàvies. El sector reaccionari de l'ecologisme, que existeix i no para de manifestar-se, mai no serà sostenibilista. Quan diu equilibri, pensa en immobilitat. El sostenibilisme no es basa en l'equilibri newtonià, sinó en l'estacionaritat prygoginiana. La sostenibilitat és una cultura global, d'abast biosfèric –i per això mateix internalitzadora i solidària– que advoca per estructures dissipatives en estat estacionari. Tecnicismes a part, això vol dir que assumeix responsabilitats, mira per tots i fa pel que es troba tot pensant en el futur.

Tractar d'entendre-ho amb les velles eines és inútil. És justament per això que es tracta d'una nova cultura. Cal educar per tal que tothom pugui fer-se'n càrrec, doncs. Amb iteracions de ciència normal no hi ha gran cosa a fer. Seria com explicar l'electricitat amb conceptes mecànics. El fenomen elèctric plantejà la necessitat d'una «nova cultura» i doncs els operadors de palanques, bieles i engranatges no podien comprendre'l sense prèviament reciclar-se. Aprofundint el coneixement de la màquina de vapor no s'arriba ni als ordinadors, ni a la televisió...

El sostenibilisme ha de presentar batalla en tres fronts conceptuals: els dels defensors del vell ordre, el dels espantats pel nou ordre i el dels indiferents a tot ordre. Plegats, constitueixen la majoria, i per això els sostenibilistes som la minoria. De moment, és clar. Tard o d'hora girarà la truita, em sembla, perquè per la força els pengem. Per la força dels fets, vull dir. Els nous predicadors del sostenibilisme, com tots els entusiastes de l'apostolat, cerquen conversions mitjançant la gràcia. No hi crec. Crec en el desengany davant del vell paradigma inútil i en la proposició robusta. Crec en l'esgotament del petroli i en el caos determinista, és a dir, en la pressió de la necessitat i en la força subvertidora de les idees solvents.

La insuportabilitat de la insostenibilitat creixent durà aviat a alçar la mirada enlaire. Què hi haurà per veure, tanmateix? Amb eslògans no bastarà. Caldran tesis propositives de caràcter sostenibilista, capaces de dissenyar una nova manera de ser i de fer —una nova cultura— que funcioni sense diferencials i externalitzacions, que vegi en el creixement un aliat circumstancial, acotat en el temps, i que es preocupi per fer amics en comptes de vèncer enemics. Tot això s'ha d'ensenyar, que és molt més que simplement predicar-ho.

I, primer, s'ha d'estudiar. Les creences religioses poden ser fruit de revelacions oportunes; el coneixement, no. En somnis no s'apareix cap equació. El sostenibilisme neix de la necessitat —la fallida del desenvolupisme veteroindustrialista—, però s'imposa des de la proposició raonable. Educar és transmetre saviesa. Ja cal que particulars i universitat s'hi posin de seguida. De l'abecedari a la tesi doctoral: un ampli camí. I això sense oblidar que comencem a desaprendre així que parem d'aprendre. La

saviesa i la bondat són com l'aigua tèbia: es refreden totes soles.

L'APROXIMACIÓ SOCIOECOLÒGICA

Alguns hem arribat fins aquí partint de consideracions socioecològiques. La socioecologia és si fa no fa una branca encara etèria de l'ecologia que incorpora consideracions socials i econòmiques a l'estudi de la realitat ambiental. O, tal vegada, una branca de la sociologia que adopta la visió sistèmica i naturalista per a l'estudi dels fenòmens socials i econòmics. O cap de les dues coses. Potser podria ser considerada com una aproximació holística a l'estudi de la globalitat socioeconòmica i ambiental. O sigui, una disciplina transdisciplinar —bella paradoxa— que tracta d'entendre les coses abans de voler-les explicar, interessada per les relacions dels humans amb l'entorn natural i entre ells. Seria un dels braços pensants del sostenibilisme.

Bé que encara en una incipient fase de formalització, la socioecologia és ciència, no pas creença religiosa. Per això aprèn, perquè dubta. Les religions es limiten a ensenyar, sense aprendre (ja creuen saber, infusament). La socioecologia és una possible futura ciència, o si més no una disciplina científica, fruit de la síntesi de coneixements i experiències que, a la llum d'algunes informacions de base facilitades per les ciències naturals, aspira a donar sentit i a trobar explicació a no poques situacions abordades empíricament per les ciències socials. L'interès de l'aproximació socioecològica resideix en l'elaboració d'explicacions de síntesi, no de mera aposició additiva, a partir de les aportacions dels dife-

rents agents sectorials, fragmentàries a causa de les seves reconegudes insuficiències metodològiques respectives. Els problemes ambientals són incomprensibles a la sola llum de la ciència ecològica, que no ha estat concebuda per a explicar el comportament dels agents socials que desencadenen i alimenten aquests conflictes. Les maneres de l'economia i de la sociologia, al seu torn, són científiques, però el seu material de treball està constituït per convencions sense preexistència física i per processos subjectius, i per això mateix inhàbils com a segur referent científic. D'aquí la necessitat de resoldre posicions i d'inclinar-se per l'aproximació holística que propugna la socioecologia.

Sovint es confon l'algorítmia amb l'heurística i la pluridisciplinarietat amb l'holisme. L'algorítmia arriba a solucions aplicant fórmules eficaces establertes prèviament, els algorismes. Així, per exemple, basta aplicar a la superfície d'un quadrat l'algorisme de l'arrel quadrada per a saber amb exactitud i certesa la longitud dels seus costats. Els tecnòlegs són algoristes típics que fonamenten la seva progressiva competència professional en el domini d'un nombre creixent d'algorismes adequats. Per a ells, saber equival a preconèixer solucions. La recerca científica, per contra, és heurística, és a dir, que aplica el mètode de l'assaig, error i correcció per a avançar en el coneixement. No aplica fórmules, sinó que fa proves, de les quals conclou algorismes provisionals a partir dels quals duu a terme nous assaigs temptatius. De fet, els algorismes són fills de l'heurística –algú els establí en algun moment anterior per via de tempteig i comprovació–, però no en són el substitutiu. Els problemes socioambientals només poden abordar-se amb

solvència aplicant el procediment heurístic i des d'un plantejament holístic. És això el que pretén la socioecologia.

Qui adreci la seva mirada vers els ecòlegs en cerca de solucions als problemes ambientals, molt probablement trobarà respostes insatisfactòries, doncs. Els ecòlegs poden –podem, hauria de dir– contribuir en bona mesura al correcte establiment dels diagnòstics, però dubto que els nostres coneixements i destreses passin de ser purament instrumentals, o bé se situïn per sota d'un nivell genèricament estratègic, arribat el moment del disseny terapèutic. Som més forenses que traumatòlegs. I és que, al capdavant, els problemes ecològics no existeixen: el que hi ha, i molt, són problemes socioambientals. Per això té tant de sentit la socioecologia. L'enfocament socioecològic, certament, pot contribuir a la comprensió i superació dels conflictes socioambientals que, sense ser pròpiament problemes ecològics, solen generar serioses disfuncions en l'ambient.

L'enfocament socioecològic posa de manifest que els problemes socioambientals són prou més que la contaminació i altres molèsties semblants que preocupen els països més desenvolupats. Des de l'opulència en què estem instal·lats, els occidentals solem tenir una percepció molt esbiaixada dels fets ambientals globals. La nostra cultura de mundialització econòmica ens impedeix veure la globalitat de l'ambient, dramàtica paradoxa de greus conseqüències. Tanmateix, la irrupció del canvi climàtic ha començat a modificar aquesta percepció, car per primer cop un problema ambiental és percebut com a global a tots els efectes. Habitualment, però, en confondre les nostres petites o grans incomoditats ambientals amb els veritables problemes, tendim

a perdre de vista la qüestió fonamental: com són captats, utilitzats i controlats els recursos ambientals a nivell global i quin és el balanç de tot plegat en termes planetaris. L'enfocament socioecològic invita a la mirada global i fa veure, entre altres coses, que el principal problema socioambiental és la fam i la misèria, la més important i autèntica arma de destrucció massiva. La socioecologia mostra que la globalització és una característica de la biosfera, i que aquest terme no pot ser aplicat, tal com se sol fer, a la mundialització de mercats captius. La mundialització de les estratègies econòmiques locals d'alguns no és la globalització de l'economia, sinó el seu principal enemic. Si l'activitat econòmica estigués realment globalitzada, com sí que ho està l'estratègia biosfèrica, la diversitat i l'equitat es donarien per afegiment.

Tot plegat s'inscriu en un procés de tensió dialèctica entre el pensament i l'actuació. Una tensió que ve de lluny, associada com està a tota activitat humana des que els humans pensen i actuen. El pensament, o és crític, o no és pensament, mentre que l'acció, o bé supera la crítica per a construir positivament, o no és realment acció. No es pot pensar sense actuar, però no es pot actuar adequadament sense haver pensat. La divisa ecologista de «pensar globalment i actuar localment» participa sens dubte d'aquests principis. Uns principis que confereixen a la socioecologia un cert valor ideològic afegit.

SOCIOECOLOGIA I PROJECTE AMBIENTAL

La socioecologia, doncs, seria una de les eines del pensament sostenibilista, mentre

que el coneixement ecològic fóra un dels instruments de la socioecologia. La socioecologia permetria dotar el sostenibilisme de projecte ambiental, a més d'idees sobre l'ambient. El projecte és una felicitat invenció tecnocientífica que casa el pensament amb l'acció. La ciència humanista comprèn i explica, les tecnociències edifiquen noves realitats a partir del coneixement. L'ambient és un constructe que ha de ser projectat, i aquí és on s'equivoca el fonamentalisme ecologista, que confon l'ambient amb la matriu biofísica, amb una matriu biofísica que somnia intangible sense adonar-se que fa segles que ha estat transformada quasi arreu.

La matriu biofísica són els elements bioclimàtics, geomorfològics, hidrogeològics i ecosistèmics. Les activitats antròpiques que s'assenten sobre aquesta matriu biofísica interaccionen entre elles de manera que generen efectes per addició-juxtaposició, iteració, fragmentació, reversió, interconnexió, etc. Per això, sense limitar-s'hi, no cal perdre mai de vista la matriu biofísica en concebre el projecte ambiental, perquè la seva resposta no és sempre la mateixa en funció de les preexistències, les capacitats i les limitacions que la pròpia transformació li imposa. Conèixer i reconèixer les possibilitats i limitacions de la matriu biofísica com a premissa és un component capital per al projecte ambiental sostenibilista.

Durant segles, la matriu biofísica s'imposà als humans. Semblava infinita i totpoderosa. Avui, en línies generals, la majoria de matrius estan sotmeses, encriptades sota ambients transformadíssims, fins al punt que els accidents geogràfics es perceben com a simples noses constructives que cal remoure mitjançant ponts, túnels o rebaixos correctius. El que començà essent la tímida

transformació d'una incommensurable matriu complexa, ha esdevingut una activitat banal i aparentment autònoma. Igualment, les concepcions econòmiques dels segles XIX i XX consideraven que la matriu biofísica era aliena als processos econòmics, fins al punt que alguns dels seus components productivament essencials (l'aigua, el sol, el clima, etc.) eren béns lliures irrellevants. Tanmateix, i avui més que mai, aquests factors pretesament secundaris tenen un valor enorme (canvi climàtic, recursos minvants, incendis forestals, inundacions...).

El cas és que el resultat de les interrelacions entre la matriu biofísica i les transformacions de l'activitat humana és la matriu ambiental, i el paisatge és una de les principals expressions d'aquestes interrelacions. La seqüència processalment correcta seria: matriu (paisatge preantròpic), transformació discreta de la matriu biofísica en matriu ambiental o espai territorial (paisatge antropitzat), transformació profunda i fins i tot deletèria de la matriu en territori vacil·lant (paisatge degradat), compromís prudent de transformació i gestió (paisatge sàviament humanitzat). Cal situar-se en la superació de la penúltima fase, per entrar amb decisió a la darrera.

El diàleg permanent entre els condicionants biofísics i les estratègies de transformació fan que la matriu ambiental no sigui permanent ni immutable. Els canvis en els usos dominants del territori, la juxtaposició de xarxes, les modificacions ambientals profundes (des d'un transvasament a la regeneració forçada d'un aquífer), generen una nova matriu ambiental que interacciona de manera diferent amb les noves propostes d'ordenació. La matriu ambiental, per tant, presenta preexistències variables

amb diferents nivells de consolidació, cosa que genera un sistema complex, no immutable, amb diferents graus de llibertat, que cal conèixer i integrar a l'origen de les decisions espacials.

Fins ara, i amb comptades excepcions, la matriu ambiental ha estat una mera conseqüència. S'ha projectat la transformació, però no pas els resultats ambientals de la transformació. La matriu ambiental era —és— el resultat de transformar la matriu precedent, però no pas cap objectiu a aconseguir de forma deliberada. Arribar a disposar d'una determinada matriu ambiental, configurada d'aquesta o d'aquella manera, no és encara un objectiu projectual. Determinades escoles ho propugnen i avancen en aquesta línia de projectar la nova matriu ambiental juntament amb els projectes constructius, però són encara l'excepció. En tot cas, el territori resulta de transformar la matriu biofísica. Els territoris avançats són sempre territoris molt transformats, però aquesta transformació antròpica, per intensa que sigui, no pot obviar la realitat prèvia de la matriu de base. És una evidència elemental massa sovint oblidada.

Conèixer i reconèixer les possibilitats i limitacions de la matriu biofísica és un component capital del projecte ambiental sostenibilista. Les transformacions només esdevenen problema quan no hi ha projecte o quan el projecte és inadequat. És aleshores que apareixen les disfuncions ambientals: inundacions indesitjades, pèrdua o contaminació de recursos hídrics, processos erosius i pèrdua de sol, dificultats per a la connectivitat ecològica, contaminació atmosfèrica o de les aigües, esquil·lació de recursos renovables o no renovables...

LA PRESCRIPCIÓ D'OPINIÓ I EL CANVI MEDIÀTIC

El projecte sostenibilista no pot progressar sense uns mínims nivells de concertació social, ha de ser comprès i compartit per sectors prou amplis de la població que el rep. Actualment, això exigeix l'activa participació dels mitjans de comunicació. El problema és que aquests mitjans sovint responen a una lògica distinta. «Les cadenes transmeten imatges sense analitzar-ne les causes. La guerra s'ha convertit en una telenovel·la. (...) No és temps per quedar-se en silenci. S'ha de fer un treball subversiu contra la simplificació d'aquesta màquina de guerra audiovisual que ens bombardeja sense explicar-nos res, que es limita a crear emocions, dient que els israelians són angèlics i els palestins salvatges, i viceversa.» Són paraules del cineasta israelià Amós Gitai [*El Periódico*, 24.07.06]. Té molta raó. No és temps de callar o de dir bestieses, ara que tants sense res a dir omplen amb paraules la buidor de llurs idees.

Vivim temps de trivialització de les coses complexes. Els temes complexos no esdevenen simples mitjançant explicacions banals. El simplisme davant la complexitat porta de dret a la confusió. La complexitat banalitzada esdevé mera complicació empobridora. Per aquesta via, s'instaura una manera de pensar esquemàtica i alhora confusa que no ens permet d'entendre res. De fet, així no instauem cap manera de pensar, sinó una manera de no pensar. La situació es complica més encara quan les idees confuses van acompanyades de moltes imatges fal·laçment esclaridores, raó per la qual la mala televisió distorsiona encara més que la mala premsa escrita. A això

es refereix Amós Gitai: uns quants tancs, unes quantes explosions, alguns morts o ferits i un parell de declaracions d'afectats de cada bàndol que aporten emoció sense criteri. Això no va enlloc. Per això s'ha de fer un «treball subversiu» que planti cara al simplisme agnòstic disfressat d'imparcialitat informativa (com si la imparcialitat fos possible, per cert, o com si imparcialitat equivalgués a veracitat...).

És cert que emergeix una certa societat del coneixement, però encara n'és més que ja ha emergit una societat de la ignorància. Abans, la ignorància s'administrava calladament; ara, es proclama orgullosament. Abans, la ignorància s'assumia en silenci, en un acte d'avergonyida humilitat que no transcendia (i que per això mateix resultava socialment tan transcendent...). Ara, la ignorància és una agressiva forma cultural, la cultura de la incultura. Legions d'ignorants socialitzen els seus desconeixements i contribueixen a instaurar un estat d'incultura general en què la saviesa destorba i la humilitat és mal vista.

Saber, costa. Informar amb criteri exigeix gruix i coneixements. En un telenotícies apareix un pagès substituïnt els seus secans per camps de plaques fotovoltaïques. «*És senzill i els quilowats van caient*», manifesta esperançat. Ni un sol comentari de redacció, cap interrogant sobre el fenomen. Ningú no explica que el quilowat fotovoltaic està fortament subvencionat i que aquí rau en bona part el falsejat benefici que obtindrà aquell bon home. Ningú no es pregunta si aquell pagès està capacitat, sense més ni més, per a esdevenir de cop i volta un operador energètic. Quina mutació social, per a bé o per a mal, comportarà aquesta transformació territorial que, d'un dia per

l'altre, passa del primari més tradicional a un postindustrial secundari terciaritzat? Res, cap comentari o reflexió.

Quan ho plantejo, els col·legues de la comunicació em miren estupefactes, ells ja han donat «imparcialment» la notícia, em pregunten que de què els estic parlant. Doncs parlo de no confondre notícia amb informació i de no fer passar informació per coneixement. Perquè abans del bladar convertit en central fotovoltaica han donat la notícia local del dia: mai el consum elèctric estival no havia arribat tan amunt, fins al punt que a Catalunya ja supera els 8.000 MW de demanda instantània (a Espanya ja sobrepassa els 40.000 MW). Un directiu de FECSA-ENDESA declara que això no és bo, perquè després la societat no voldrà assumir les servituds inherents a aquesta demanda desbocada (més centrals de generació, noves línies, estacions transformadores, etc.). Són unes declaracions sensacionals, venint d'algú que viu de vendre electricitat, però no susciten cap reacció veritablement informativa. Es col·loquen en el bloc de notícies amb «imparcialitat» —és a dir, sense cap criteri ni percepció de la seva transcendència— i es contribueix, així, a consolidar una premsa audiovisual que «es limita a crear emocions, que ens bombardeja sense explicar-nos res», tal com diu Amós Gitai.

Aquesta trivialització de la informació no és privativa de cap cadena concreta o de cap mitjà escrit determinat. És un fenomen general que sembla respondre a un signe dels temps: grans mitjans a l'abast de totes les audiències per a embussar totes les ments, incapaces de deglutir i processar tantes dades tan poc elaborades. No es pot oblidar que informar és ensenyar i que ensenyar comporta seleccionar. El mestre

tria i jerarquitzava, justament perquè sap i, sobretot, perquè sap saber. Ens falten *maîtres à penser* i, encara més, prescriptors de criteri. S'ha de dir, perquè no és temps de callar. Si una cosa es pot explicar, s'ha d'explicar clarament, que és el contrari de banalitzament. En concret, es poden i s'han d'explicar amb claredat els fenòmens complexos, com la qüestió energètica i la seva dimensió econòmica i socioambiental, perquè la complexitat és la principal característica del moment que vivim. Si de debò es té res a dir, és temps de parlar. És temps d'explicar de manera senzilla la complexitat, a fi que no esdevingui complicació simplificada. Si no, només socialitzarem la ignorància.

En efecte, avança implacablement una sòlida socialització de la ignorància que ens pot acabar sumint en un estat de mineralització mental col·lectiva. Per un costat, cada vegada menys persones saben més coses, mentre que, per un altre, cada vegada més persones en desconeixen més i, sobretot, abracen la cultura de la ignorància, aquest complaent estat de permissiva anestèsia intel·lectual que confon l'abundor de dades amb l'augment del coneixement i l'opinió amb el criteri. En un mar d'opinions trivials naufraguen els escassos criteris solvents en una societat que legitima la ignorància si ateny prou nivell d'audiència.

El canvi climàtic ha arribat als *media*, però encara no ha arribat el canvi mediàtic a la societat. La informació, ara ja prou profusa i difusa, és encara massa confusa. Un determinat municipi de Catalunya inaugurarà a començaments de 2007 una planta fotovoltaica. Els mitjans expressaren la satisfacció de la població perquè, finalment, tenien claror als carrers nocturns. El cert és

que el bon enllumenat vingué de la renovació que també s'havia fet dels fanals, els quals, com és sabut, funcionen de nits i, per tant, amb energia que no genera la planta solar. La planta fotovoltaica envia durant el dia electricitat a la xarxa, energia que és comprada a un preu entre tres i cinc vegades superior al preu mitjà que paguen els usuaris –així ho marca la llei– per la mateixa companyia que, de nits, il·lumina la vila a preu normal. El cost d'instal·lació de la planta, altrament, va ser en bona mesura subvencionat pel govern català o espanyol. Gràcies al conjunt de tot plegat, l'ajuntament en qüestió «només» trigarà una vintena d'anys a amortitzar l'operació.

Aquesta jugada rodona per a l'ajuntament i saludada amb entusiasme per la premsa és una arriçada socioeconòmica. Amb subvencions directes o indirectes d'aquesta mena potser s'ajuda un ajuntament, però de problema general no se'n soluciona cap. Em pregunto per què la premsa no exposa clarament aquestes coses i per què no explica que, si tothom fes com aquest ajuntament, els pressupostos públics generals farien fallida, els preus embogirien, el paisatge quedaria contraplacat de cèl·lules fotovoltaïques i de nits ens quedaríem a les fosques.

L'energia que consumeix el món, ara com ara, és fòssil (carbó, petroli i gas) en més d'un 85%. Se'ns acaba, si més no el petroli. Una part considerable del 15% restant és nuclear de fissió. D'urani, tampoc no en tenim gaire. El canvi climàtic en curs incipient des de fa dècades –malaltia temps ha diagnosticada, però sense símptomes dolorosos fins avui– és ocasionat per la combustió d'aquests fòssils minvants. Les energies renovables a penes subvenen a un

10% de la demanda, i pensar que aniran més enllà de cobrir-ne un 20 o un 25% en el futur és molt d'optimisme, tret que aquesta demanda no baixi dràsticament. La fusió nuclear no arribarà fins d'aquí vint o trenta anys, si arriba. El panorama és aquest. No és una notícia, però sí una informació capital.

Capital, en efecte. El creixement quantitatiu com a motor de l'economia és ja una idea del passat i una impossibilitat del futur. Què fem? Incrementar l'eficiència és tan necessari com insuficient. Serveix per a guanyar temps. Però, a què dedicarem el temps guanyat? A canviar, hauria de ser. A concebre i a executar la Revolució Post-industrial, mentre amb l'altra mà mirem de sortir-nos-en amb la fusió nuclear. Tot això ja té més de notícia, trobo. Sobretot, però, té molt de concepte. Seria fantàstic que la premsa recuperés l'opinió. El criteri, més aviat. Que minorés la notícia i recentrés els conceptes. No seria erudició, seria cultura.

Els dipòsits ragen, tant si són plens com si només en queda un cul. S'estronquen de cop. Quina notícia, aleshores! I quin drama evitable. Per això em preocupa més el canvi mediàtic que el canvi climàtic. El canvi mediàtic que no acaba d'arribar, vull dir. Perquè sense canvi mediàtic no aturarem el canvi climàtic. Les proposicions sostenibilistes, per definició basades en l'esforçada subversió rigorosa de paradigmes obsolets, tenen poca cosa a fer en aquest context de banalitat i trivialització. Per això crec que cal començar a revertir-lo com més aviat millor. És una exigència cultural. O sigui social. I si és sociocultural, és que també és econòmica.

SOSTENIBILISME I SOCIETAT DEL BENESTAR

Segons una màxima budista, la felicitat és l'absència de desig. La més gran de les infelicitats, doncs, seria el desig imperiós i inassolible. Al meu entendre, això s'acosta molt a l'estat d'anguniosa insatisfacció en què viu la societat occidental moderna, sobretot les generacions nascudes a partir dels setanta. Mai ningú no ha tingut tant en tota la història de la humanitat, i mai ningú no s'ha considerat més injustament tractat. Crec que el seu sentiment de frustració és pregon i sincer. Tenen molt, però senten que els manca encara molt més. Per tant, senten que no tenen prou. La insatisfacció és la distància que hi ha entre el que es té i el que es vol tenir. No depèn de què i de quant es té, sinó de què i de quant es creu necessitar i encara no es té. Són les generacions subjectivament més insatisfetes de la història, tot i que, objectivament, siguin les posseïdores de més béns i seguretats. El fet és que tenen molt; la seva realitat perceptiva és que no disposen del que voldrien. Un cop més, la realitat no són els fets, sinó la percepció.

Aquesta sensació d'insatisfacció no afecta únicament els joves. De fet, s'ha apoderat de quasi totes les classes d'edat de les societats desenvolupades. Per això la governança esdevé cada vegada més difícil. L'encaix dels rols socials i econòmics es fa més i més difícil. Els governs, les empreses, l'acadèmia, les ONG i la ciutadania es desautoritzen els uns als altres en comptes d'avançar en la complementarietat de les seves funcions respectives. Tot ve de l'insaciable desig de tenir més, incompatible amb qualsevol projecte socioambiental

raonable i amb qualsevol plantejament socioeconòmic mínimament equitatiu a nivell global. Per això, amb tanta suavitat com ferma, cal explicar la conveniència de gestionar la demanda.

Durant dècades –des de sempre, en realitat–, el sector productiu i els òrgans públics reguladors s'han esmerçat a garantir l'oferta. La seva inquietud, per interès propi o en benefici de la col·lectivitat, ha estat satisfer la demanda de la ciutadania, una demanda que, altrament, ells mateixos sovint estimulaven (la publicitat no és altra cosa que un estímul de la demanda, i també ho és la reiterada promoció de models socioeconòmics basats en el continuat creixement quantitatiu). Els uns explotant un univers de necessitats, els altres garantint la seva satisfacció, han esmerçat totes les seves capacitats a produir i a oferir, a gestionar l'oferta de la millor manera possible.

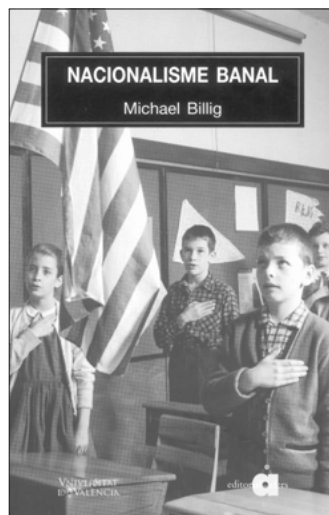
El progressiu enrariment de determinats recursos bàsics (energies fòssils, aigua dolça segons on, espai litoral, etc.), així com la inassumible acumulació de productes residuals (contaminació local, excés de CO₂ atmosfèric, etc.) obstaculitza aquesta tradicional estratègia d'expandir indefinidament l'oferta. La gestió de l'oferta haurà de ser substituïda per la gestió de la demanda, és a dir, passar del «quant sol·licito» al «de quant dispo». No és tan difícil d'imaginar. De fet, tothom practica la gestió de la demanda en la seva economia domèstica, ajustada a la disponibilitat que marca el sou o l'espai propi disponible.

En l'opulenta societat del benestar occidental, la gestió de la demanda no ha de conduir a restriccions sensibles en la satisfacció de necessitats. Més aviat al contrari: serà probablement l'única manera de

garantir-les. L'explicació d'aquesta aparent paradoxa és senzilla: el nostre sistema de producció i consum està dominant per la malversació i la ineficiència. Una part molt considerable dels recursos consumits no satisfan cap necessitat. Els llums encesos en habitacions buides o les bombetes d'incandescència que fan més escalfor que no pas llum són exemples d'aquesta situació. Apagar aquests llums innecessaris (malversació) i substituir les bombetes d'incandescència (ineficiència) conduiria a satisfer les mateixes necessitats que ara es veuen realment ateses amb una reducció de recursos esmerçats. La gestió de la demanda té entre nosaltres, doncs, un gran marge d'actuació abans d'introduir cap limitació en les expectatives de servei rebut.

La gestió de la demanda serà clau en la «nova cultura del benestar». La nova societat del benestar, que ja té el que necessita, ha d'aprendre a identificar el que no li cal. El projecte socioecològic hi pot ajudar. Només així tindrà sentit parlar de sostenibilitat. ▢

EL MÓN DE LES NACIONS

«Una obra de referència sobre els nacionalismes dominants»

Altres títols

JOSEP R. LLOBERA

La teoria del nacionalisme a França

162 pp., 15,00 €

BENEDICT ANDERSON

Comunitats imaginades. Reflexions sobre l'origen i la propagació del nacionalisme

258 pp., 19,00 €

ALBERT MONCUSÍ

Fronteres, identitats nacionals i integració europea

236 pp., 19,00 €

MICHAEL BILLIG

Nacionalisme banal

308 pp., 19,00 €

PUBLICACIONS DE LA
UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

editorial **afers**